

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע חיי שרה תשע"ט

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חברון או ירושלים?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

- פרשתנו עוסקת בקניית מערת המכפלה בארבע מאות שקל כסף עבור לסוחר. המשנה במסכת קידושין קובעת: "מתני". נכסים שיש להם אחריות (קרקעות) - נקנין בכסף".
- ובגמרא שם מובא המקור: "בכסף מנלן? אמר חזקיה, אמר קרא: שדות בכסף יקנו (ירמיהו ל"ב מד, שם מצווה הקב"ה על ירמיהו לקנות שדות באזור ירושלים, כדי לחזק את האמונה שהגאולה בא תבא)" (קידושין דף כו ע"א).
- בעלי התוס' במקום (ד"ה אמר קרא) הקשו, מדוע הגמרא לא הביאה כמקור את קניית מערת המכפלה בכסף? שנאמר: "וַיִּדְבֹר אֶל עֶפְרָיִם בְּאֶזְנֵי עַם הָאָרֶץ לֵאמֹר אִם אֶתֶּה לֹא שָׁמְעָנִי נִתְּתִי כֶסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת מִתִּי שָׁמָּה" (בראשית כ"ג יג). מנקודת מבט של דרש ניתן להציע כאן שתי תפיסות עולם, האחת אומרת שקניית שדות בירושלים היא העיקר והשניה טוענת: לא, קניית שדה המכפלה היא העיקר.
- ויכוח מעין זה מתואר באגרות הראיה (כרך א אגרת לט, האגרת נכתבה בזמן היות מרן הרב רבה הראשי של יפו, תחילת שנת ה' תרס"ז - 1907). הרקע היה החלטתו של הישוב היהודי בחברון לפרוש מ"הועד הכללי", שחילק את כספי החלוקה בין אנשי ארץ ישראל ולהקים מערכת גיוס כספים עצמאית, עבור תושבי חברון.
- אנשי "הועד הכללי תבעו לדין תורה את אנשי חברון. אנשי חברון טענו את הטענות הבאות:
- האבות בחרו לקבוע את דירתם בחברון ולא בירושלים. לפי זה לחברון יש היסטוריה של ישוב יהודי בן 4000 שנה. לירושלים היסטוריה יהודית הרבה יותר קצרה, רק 3000 שנה.
 - יהושע בן נון הרג את אדני צדק מלך ירושלים ובמסגרת הקרבות על כיבוש הארץ שרף עם ישראל את ירושלים (שופטים א' ח), לאחר כיבושה. יהודים לא גרו בירושלים (שופטים י"ט יב) עד ימי דוד המלך, שכבש את עיר דוד (שמו"ה ה' ח) ובנה מחדש את העיר.
 - על פי המדרש פתחו של גן העדן הוא בחברון, במערת המכפלה. וז"ל: "רבי קיסמא אמר מערת המכפלה סמוך לפתח גן עדן. בשעה שמתה חוה בא אדם לקברה שם ושם הריח מריחות גן עדן באותו הריח שהיה שם" (וזהו חדש כרך ב (מגילות) מגילת רות דף לג עמוד ב). לעומת זה, פתחו של גיהנום על פי כמה וכמה דעות בחז"ל מצוי בירושלים "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר: שלשה פתחים יש לגיהנום, אחד במדבר ואחד בים ואחד בירושלים. ... בירושלים דכתיב נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים. ותנא דבי רבי ישמעאל: אשר אור לו בציון - זו גיהנום, ותנור לו בירושלים - זו פתחה של גיהנום. ... אמר רבי מריון אמר רבי יהושע בן לוי, ואמר לה תנא רבה בר מריון בדבי רבי יוחנן בן זכאי: שתי תמורות יש בגי בן הנום ועולה עשן מביניהן, וזו היא ששנינו ציני הר הברזל כשירות, וזו היא פתחה של גיהנום" (עירובין דף יט ע"א).
 - לפי זה, לא רק שהאבות בחרו כמקום קבורתם את חברון אלא שהם צעדו בעקבותיהם של אדם וחווה (עירובין נג ע"ב).
- ה. מערת המכפלה היא המקום הראשון שנקנה בארץ ישראל על ידי אבי האומה והיא בבחינת המפתח לקניינה של כל ארץ ישראל.
- ו. דוד המלך בחר קודם כל בחברון ורק אחר כך עלה לירושלים.
- בשבוע הבא נביא כיצד העמיד הראייה קוק זצ"ל את אנשי ירושלים על טעותם.
- הבה נתפלל כולנו לחיזוקה של ירושלים כמרכז הרוחני האחד והיחיד של עם ישראל לעולם.

לע"נ
ר' אליהו כרמל ז"ל
נלב"ע
ח' באייר תשע"א

לע"נ
הרב ישראל רוזן זצ"ל
נלב"ע
י"ג בחשוון תשע"ח

לע"נ
ר' מאיר ז"ל
בן יחזקאל שרגא
ברכפלד

לע"נ
מרת שרה ונגרובסקי ע"ה
בת ר' משה זאב
נלב"ע י' בתמוז תשע"ד

לע"נ
הרב אשר וסרטייל ז"ל
נלב"ע
ט' בכסלו תשס"ט

לע"נ
הרב שלמה מרזל זצ"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלב"ע י' באייר תשע"א

לע"נ
הרב ראובן אברמן זצ"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלב"ע ט' בתשרי תשע"ו

לע"נ
דוד צבי טרשנסקי ז"ל
בנם של יצחק ונעמי הי"ו
נלב"ע כ"ח באייר

לע"נ
אסתר שמש ע"ה
נלב"ע
כ' באב תשע"ז

לע"נ
מר שמואל שמש ז"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezthemdah.org info@erezthemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

האם יש חיוב להשיב דמי רצינות

"ארץ חמדה גזית" רמת גן / תשרי תשע"ח / תיק מס' 77070

דיינים: הרב שלמה אישון, הרב אלעזר שנקולבסקי, הרב רועי משיח

תקציר המקרה: הנתבעת הנה חברה קבלנית. התובע התעניין ברכישת דירה מהנתבעת. באותו זמן בתב"ע היה תכנון ל-6 דירות, אולם החברה רצתה לבנות 12 דירות ושכל דירה משש הדירות תפוצל לשני חלקים). למרות חששותיו, התובע חתם על הסכם ראשוני, ושילם דמי רצינות בסך 12,000 ₪. בסופו של דבר התובע לא התקדם עם העסקה, והוא תובע את דמי הרצינות בחזרה, משום שבחזרה נקבע שאם הצדדים לא יצליחו להגיע לטיוטת חוזה מוסכמת אז החברה תשיב את הכסף. החברה מתנגדת להחזרת הכסף בטענה שהחוזה קובע כי לאחר ארבעה חודשים דמי הרצינות יחולטו לטובת הנתבעת.

פסק דין: הנתבעת זכאית להשאיר בידה את דמי הרצינות.

נימוקים:

א. פרשנות חוזה שלא תרוקן סעיף בחוזה מתוכן

פרשנותו של התובע מרוקנת את החוזה מתוכן. לטענתו בכל מקרה בו לא נחתם חוזה החברה צריכה להחזיר דמי רצינות, ודבר זה לא יתכן, שהרי אז אין משמעות לדמי הרצינות. אילו היה חל שינוי בנסיבות הייתה הצדקה לחזרה מההסכמה לחוזה. אולם גם לפי טענת התובע לא חלו שינויי נסיבות, והדברים שבגללם לא חתם על החוזה היו ידועים לו מראש. לכן החברה רשאית לחלט את דמי הקדימה.

ב. תוקפם של דמי קדימה – "ערבוני יקון"

נחלקו שו"ע ורמ"א (רו, יא) מהו הדין באדם שנותן ערבון לחבירו ואומר לו שאם חוזר בו מהעסקה יכפול לו את הערבון: האם התחייבות כזו תקפה, או שהיא נחשבת ל"אסמכתא" ואינה מחייבת. הפתחי תשובה (יג) קבע שאם המוכר מחזיק בערבון, הוא יכול לומר "קים ליי" כשו"ע שאין צריך להשיב את הערבון. הרב שלמה דייכובסקי (לב שומע לשלמה עמ' תעט) הוסיף שדינא דמלכותא דינא במקרה כזה, ושכך גם מנהג המדינה, ולכן המוכר אינו צריך להחזיר את דמי הרצינות.

למעבר לפסק הדין המלא

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בבואורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

חֶמְדַּת הָאֲנָצִיקְלוֹפֶּדִיָּה הַתְּלִמּוּדִית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

ברכת ארוסין

מבוסס על הערך ברכת ארוסין, שבאנציקלופדיה התלמודית כרך ד

"וַיְבָרְכוּ אֶת רַבֵּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתֵנוּ אֵת הִי לְאַלְפֵי רַבָּבָה וַיִּירֶשׁ זֶרַעָךְ אֵת שַׁעַר שְׁנָאִיו"
(כד, ס)

האם שליח המקדש אשה עבור משלחו גם כן מברך?
מידוע לא מברך החתן בעצמו?

מקורה ודיניה: כל המקדש אשה צריך לברך ברכת ארוסין (כתובות ז ב; רמב"ם אישות פ"ג הכ"ג; טור ושולחן ערוך אבן העזר לד א). ויש סמך לברכה זו מן הכתוב: וַיְבָרְכוּ אֶת רַבֵּקָה, וברכה זו היתה ברכת ארוסין (תוס' כתובות שם ע"פ מס' כלה פ"א. אולם בפרקי דרבי אליעזר פט"ז שמשמע שהיתה ברכת נשואין, ועי"ש בפירוש הרד"ל). ואין לימוד זה אלא אסמכתא בעלמא, שפשוטו של מקרא אינו בברכת ארוסין (תוס' שם). אולם הבי"ח (סי' לד) כתב שלימוד גמור הוא.

ברכת ארוסין.
הברכה שמברכים בקדושי אשה
הפרקים:
א. מקורה ודיניה;
ב. הנוסח.

גדרה. בגדרה של ברכה זו נחלקו ראשונים: רב סעדיה גאון (בסדרו עמ' צו) והרמב"ם (שם) סוברים שזוהי ברכת המצוות, כדרך שמברכים על כל המצוות. אבל הרא"ש (כתובות פ"א סי' יב) והריטב"א (מובא בשטמ"ק שם) סוברים שאין זו ברכת המצוות מכמה טעמים:

- א. שאין עשייתה גמר מצותה, שקיום המצוה הוא פריה ורביה ועדיין היא אסורה לו עד שתיכנס לחופה.
- ב. שאילו היתה ברכת המצוות היו מתקנים לומר: אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה, או: על הקדושין.
- ג. שמצות פריה ורביה אפשר לקיים על ידי פילגש שלא בקדושין.
- ד. שאף הנושא זקנה ועקרה ואילונית וכן סריס שנשא, שאין בהם משום קיום מצות פריה ורביה מברכים ברכת ארוסין.

אלא זוהי ברכת הודאה ושבח להקב"ה שקדשנו והבדילנו מן העמים בענין אישות וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא את העריות. גם המקדש על ידי שליח, צריך לברך ברכת ארוסין, שהרי הסמך הוא מ"ויברכו את רבקה", ושם היו הקדושין על ידי שליח (תוס' וראשונים שם).

מי מברך? אף השאלה מי אומר את הברכה קשורה במחלוקת על גדרה –
א. יש מהראשונים סוברים שהחתן עצמו מברך ברכת ארוסין (רמב"ם שם; הגהת מיימוניות שם בשם ר' יחיאל מפאריש על פי ירושלמי פ"ט ה"ג; סמ"ג עשין מח שכן נוהגין בארץ המערב; טור שם).
ב. ויש סוברים שאין צריך החתן עצמו לברך, שכשם ששליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתם, כך אחר יכול לברך, והוא כשלוחו של המקדש, וכאילו מברך המקדש בעצמו הוא (תשובת רב שרירא גאון בשערי צדק סי' מה).
ג. ולא עוד אלא שיש סוברים שאם יש אחר הבקי לברך, יברך דוקא האחר ולא המקדש (מרדכי כתובות פ"א סי' קלא בשם רב שר שלום גאון; סמ"ג שם; רמ"א בשו"ע שם: וכן נוהגים) משום שנראה כיוהרא (מרדכי; רש"ל בביאורי סמ"ג שם), או משום שמתוך שהחתן טרוד לא יכולין את לבו (המנהיג ארוסין סי' קי), או כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לברך (ארחות חיים ה' קדושין; דרישה שם; ב"ש שם ס"ק ב).
ד. ויש סוברים שהברכה מעיקרה לא ניתקנה להמקדש בעצמו, אלא על הנועדים לבית הארוסין, וכמו שאמרו: מברכים ברכת ארוסין בבית הארוסין (עי' כתובות ז ב). ולפי זה אין צורך שהמברך יתכוין להוציא את המקדש ושהמקדש יתכוין לצאת (תבאות שור יו"ד סי' א ס"ק נט). וכן מבואר בלשון הריטב"א שם: אם ברכת המצוות היא היאך אין הארוס מברך אותה? לא מצינו בשום מקום שזה עושה מצוה וזה מברך.

מתי מברכים? וכן השאלה מתי מברכים תלויה בשאלה אם היא ברכת המצוות או ברכת שבת, שנחלקו ראשונים אימתי מברכים ברכת ארוסין:

- דעת הר"י (תשובה סי' רצג) ורי"צ גיאות (בס' האשכול הוצאת רצ"א ח"ב עמ' 129) ורס"ג (בסדרו עמ' צז) והרמב"ם (שם) והרא"ש (כלל כו סי' א) והשו"ע (שם) שכשם שבכל המצוות מברכים עליהם עובר לעשייתן, כך ברכת ארוסין מברך אותה לפני הקדושין. וכתב הכרמב"ם, אם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקדושין, שברכה לבטלה היא.
- ודעת השאלתות (שם) והאור זרוע (ח"א סי' כה בשם בה"ג) והראב"ד (בהשגות אישות שם) ועוד, שמקדש ואחר כך מברכים ברכת ארוסין. וביארו העיטור (ח"ב שער ברכת חתנים) והריטב"א (שם) מפני שאין זו ברכת המצוות, אלא ברכה על קדושת ישראל, וכל ברכה של קדושה מברכים אותה אחר שחלה הקדושה, כמו קידוש שמברכים אחר שכבר קידש היום. ועוד, שהדבר תלוי בדעת אחרים, שאם תמאן האשה ולא תרצה להתקדש הרי הברכה לבטלה, וחוששים שמא תחזור בה (ראב"ד ועיטור ומגיד משנה ורא"ש שם).

ונהגו לברך קודם הקדושין. אבל בדיעבד - אם לא בירך קודם, יברך אחר כך (ב"ש ס"ק ד).

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ט)

Moscow, Russia

מוסקבה, רוסיה

שבט תשע"ב

בתי כנסת שיש בהם פחות ממניין מתפללים

שאלה

באזור שלנו יש שלושה בתי כנסת רחוקים זה מזה (כשבעים קילומטר), ויש רק שמונה או תשעה מתפללים בכל אחד מהם. האם אפשר לצרף ספר תורה או נער לפני בר מצווה כדי לומר דברים שבקדושה? האם אפשר לסמוך על המופיע במסכת סופרים (י, ו), שם משמע שאפשר לפרוס על שמע בשישה או בשבעה מתפללים? מה אפשר לעשות במקרים כאלה? האם כדאי לסגור את בתי הכנסת?

תשובה

בשעת הדחק¹ אפשר לצרף קטן שיודע למי מתפללים לעשירי. יש מי שכתב שזה דווקא אם הוא מחזיק חומש בידו, היינו חומש הכתוב על קלף או ספר תורה. מכמה טעמים נראה שכדאי שיניחו את הספר על השולחן והקטן יאחז בו. אמנם אם אין זה אפשרי – אפשר להקל אף אם לא יאחז בידו ספר².
אין תפילה בציבור אלא בעשרה, ומה שכתב במסכת סופרים – לא נפסק להלכה³.
נראה שכדאי להמשיך ולהתפלל בבית הכנסת אף שאי אפשר לקיים בו תפילה בציבור, מכיוון שיש חשיבות לתפילה בבית כנסת אף בלא מניין⁴, וכן משום שאולי בעתיד יצליחו לקבץ מניין.

¹ לדעת מו"ר הגרנ"א רבינוביץ שעת הדחק פירושה רק אם אירע מקרה חריג של שעת הדחק, אך אין לנהוג כן באופן קבוע.
² זה לשון הגמרא בברכות (מז ע"ב – מח ע"א):

"נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. אמר רבי יוסי: קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו. והא תנן: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם! הוא דאמר כרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו, אבל עושין אותו סניף לעשרה... אמר רב הונא: תשעה וארון מצטרפין. אמר ליה רב נחמן: וארון גברא הוא? אלא אמר רב הונא: תשעה נראין כעשרה מצטרפין. אמרי לה כי מכנפי, ואמרי לה כי מבדרי. אמר רבי אמי: שנים ושבת מצטרפין. אמר ליה רב נחמן: ושבת גברא הוא? אלא אמר רבי אמי: שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין. מחויה רב חסדא: כגון אנא ורב ששת. מחויה רב ששת: כגון אנא ורב חסדא. אמר רבי יוחנן: קטן פורח מזמנין עליו. תניא נמי הכי: קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו, ושלא הביא שתי שערות – אין מזמנין עליו, ואין מדקדקין בקטן. הא גופא קשיא! אמרת: הביא שתי שערות – אין, לא הביא – לא, והדר תני: אין מדקדקין בקטן, לאתויי מאי? לאו לאתויי קטן פורח. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן: קטן היודע למי מברכין – מזמנין עליו".
הראשונים נחלקו על מה מוסבים דברי הגמרא: "ולית הלכתא וכו'", האם על כל ההלכות שנאמרו קודם או רק על חלק מהן (ראה מאירי שם).

בתוספות (שם מח ע"א ד"ה ולית הלכתא) כתבו: "ואומר רבינו תם, אף על פי דלית הלכתא ככל הני שמעתתא מיהו הלכה כר' יהושע בן לוי דאמר קטן ממש עושין אותו סניף לעשרה, והכא דבעינן פורח ויודע – היינו דוקא בשלשה, ולית הלכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אר' יהושע בן לוי...". והביאו ראיה לפירוש זה. בהמשך כתבו שבבראשית רבה מפורש שדברי ר' יהושע בן לוי אמורים לגבי זימון ולא לגבי תפילה: "והיה אומר רבינו תם דאין הלכה כן, לפי שחולק על הגמרא שלנו, דודאי ר' יהושע בן לוי לענין תפלה נמי קאמר".
ר"י, המובא בתוספות שם, חולק על רבנו תם: "דאין עושין קטן סניף לעשרה לא לתפלה ולא לברכת המזון, וגם היה אומר ר"י שגם רבינו תם עצמו לא היה נוהג לעשות כן, לעשות קטן סניף לעשרה, ולא עשה מעשה". ר"י נקט כן משום שכך משמע בירושלמי, ונראה שלכן פירש כך גם את דברי הבבלי.

יש מהראשונים שפסקו כרבנו תם, אך רובם נקטו כדעת ר"י. וכן פסקו הרמב"ם (הלכות תפילה ח, ד) והשולחן ערוך. וזה לשון השולחן ערוך (או"ח נה, ד): "יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מבן שש ויודע למי מתפללין, ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים, והוא הדין דעבד ואשה אין מצטרפין".

עוד כתבו התוספות שם שיש שמצריפים קטן לתפילה רק אם יש בידו חומש, וכתבו על כך: "ואומר רבינו תם דמנהג שטות הוא, דכי היכי דאמר אטו ארון גברא הוא – הכא נמי אטו חומש גברא הוא?", והמשיך לסתור דעה זו, עיין שם. וכן כתבו עוד ראשונים, וכן פסק הרמ"א שם: "ואפילו על ידי חומש שבידו אין לצרפו". הרמ"א הוסיף וכתב "מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק", והיינו שבשעת הדחק יש שנהגו להקל כדעת רבנו תם ולצרף קטן לעשרה לתפילה (אף בלי חומש בידו, שהרי הוא סבר שזהו מנהג שטות).
המשנה ברורה (שם ס"ק כד) פסק: "ובזמננו נוהגים לצרף קטן על ידי חומש שבידו, ומיהו דוקא לשמוע ברכו וקדיש, שהוא חיוב. אבל קדיש שאחר עלינו לא יאמרו, והרבה אחרונים מחמירין שלא לצרף שום קטן, אפילו בשעת הדחק, עד שיושלם לו הי"ג שנים".
אמנם יש מהאחרונים שכתבו שבשעת הדחק יש לנהוג כשיטת ה"יש נוהגין" שהביא הרמ"א. ונראה שהגדרת 'שעת הדחק' אינה קבועה, והדבר תלוי בראות עיני מורה ההלכה לפי בחינת כל מקרה לגופו, ועיין לעיל הערה 1.

באגרות משה (או"ח חלק ב סי' יח) כתב לגבי גיל הקטן ואופן החזקת הספר:

"ואם אפשר, טוב שיהיה קטן בן י"ב שנה שהוא מופלא סמוך לאיש, שכן איתא בר' יונה בברכות שם, דבעינן שיהיה מופלא סמוך לאיש שמועיל לנדרים, עיי"ש. ואף שבשעת הדחק יש לסמוך לצרף הקטן אף בלא חומש, טוב שיהיה בידו חומש בגלילה. וכיון שבזמננו ליכא חומשים כאלו – יש ליתן לו ספר תורה, ואף שהיא פסולה סגי לגבי זה לצאת ידי מנהג המגן אברהם. אבל בעת שיקרא הקטן קריאת שמע ויתפלל בלחש אסור לו לאחוז הספר תורה, ולכן תהיה הספר תורה מונחת על השולחן, והקטן יאחוז בהעץ חיים, וגם כדי שיהיו העם רשאים לישב, טוב שהספר תורה תהיה מונחת על השולחן והקטן יעמוד אצלה ויאחז בהעץ חיים".
עיין שם עוד במה שכתב לגבי שעת הדחק וכן מה שכתב על דרך ההכרעה במחלוקת ראשונים זאת.

³ במסכת סופרים (י, ו) אמרו:

"אין פורסין על שמע, לא בישיבה ולא בעמידה, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאים את כפיהו, ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בנביא... ואין אומרים קדיש וברכו פחות מעשרה; ורבותינו שבמערב אומרים אותו בשבעה, ונותנין טעם לדברים, 'בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו יי', כמניין התיבות. ויש אומרים אפילו בששה, 'שיברכו' – ששי הוא".

לעומת זאת, במשנה (מגילה ד, ג) נאמר: "אין פורסין את שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאים את כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא ואין עושין מעמד ומושב ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים וברכת חתנים ואין מזמנין בשם פחות מעשרה". בתוספות במגילה (כג ע"ב ד"ה ואין פורסין על שמע) הביאו בשם רבנו תם שהכוונה במסכת סופרים היא שהשבעה או השישה לא שמעו ברכו או קריאת התורה וכו', אך מלבדם יש עוד שלושה ששמעו, כך שסך הכול יש עשרה, וכדברי המשנה במגילה שם. להלכה נפסק (שולחן ערוך או"ח נה, א) שאין תפילה בציבור אלא בעשרה גדולים, ובשעת הדחק בצירוף קטן (שם, ד). יש להעיר כי יש שהעלו מהסוגיה בברכות שם שאפשר שיהיו שבעה גדולים ושלושה קטנים עמהם כדי לקיים תפילה בציבור. המאירי (ברכות מז ע"ב) הביא דעה זאת, וכן כתב הכלבו (סוף סי' יא). ובעל המאור (ברכות לה ע"ב מדפי הרי"ף) כתב שאפילו ארבעה קטנים מצטרפים: "כיון דאיכא רובא מהגדולים – מצטרפין למנין עשרה...". אמנם בבית יוסף (או"ח סי' נה) כתב על הכלבו הנ"ל ש"הפריז על המידה". נמצא שלמסקנה אין לומר דבר שבקדושה אלא בעשרה גדולים, ובשעת הדחק יש לצרף קטן כפי שנתבאר לעיל.⁴ שולחן ערוך או"ח צ, ט.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

מתפללים לרפואתם השלימה של:

יוסף (יוסי) בן חנה דוד חיים בן רסה Rassa מאירה בת אסתר רוחמה רחל בת שושנה	רועי משה אלחנן בן ג'ינה דבֿרה יאיר מנחם בן יהודית חנה רבקה רינה בת גרונה נתנה איילת חן בת שולמית יפה בת רחל יענטע בתוך שאר חולי עם ישראל	אליעזר יוסף בן חנה ליבא מאיר בן דינה ציפורה ליליאן בת פורטונה נחמה צביה בת שושנה בריינא
--	---	--

לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ מרים ריגלר ע"ה רעייתו של ד"ר מיכאל ריגלר הי"ו נלב"ע אייר תשע"ח
---	---	--	--